

Del A

Kortsvarsoppgave

Lykken i grus

I et tekstutdrag fra novella «Skred» av Cora Sandel får vi høre om en mann og en kvinne, og deres hverdag sammen. Det er brukt en rekke ulike virkemidler for å beskrive relasjonen mellom dem.

Tekstens personifisering av stillhet gjør beskrivelsen av parets forhold mer levende. «Stillheten omkring dem er tung» tyder på at stillheten oppleves som en byrde, og kanskje kan man anta at det ligger mye usagt i luften mellom dem. Det samme finner vi i «Tunge masser av tilbaketrengt nag rører på seg i dem begge» som kanskje beskriver hvordan paret føler seg i hverandres selskap. Her kan leseren mer eller mindre kjenne ubehaget mellom dem.

Ved å bruke metaforer kan man gi leseren et tydeligere og klarere bilde av en situasjon. Sandel skriver «En og annen kampesten er det han bærer på» om mannen, og at kvinnen «Hun sleper på en bør av småsten, sanket opp langs veien de har vandret». Dette kan være et tegn på mye irritasjon mellom paret, og tyder kanskje på de ikke er særlig flinke til å snakke om følelser sammen. Ser man det i sammenheng med tittelen «Skred», som også kan sees på som en metafor, er det neppe feil å anta at disse irritasjonsmomentene, enten de er som småstein eller kampestein, en dag blir for tunge å bære. Da vil de velte ut som skred, og man kan bare forestille seg hva som vil skje med forholdet deres dersom det skjer.

Som en konklusjon virker det rimelig å anta at forholdet mellom mannen og kvinnen er preget av irritasjon og nedtrykte følelser. Virkemidler som personifikasjon og metaforer maler et klarere og mer virkelighetsnært bilde av relasjonen deres.

Kilder

Sandel, Cora. «Skred». Først publisert i novellesamlingen *Mange takk, doktor*, 1935. Frå Janneken Øverland (red.): *Lykken og andre noveller*. Oslo: Gyldendal, 1995. Tilrettelagt for oppgavesettet.

Del B

Langsvarsoppgave 1

Tidløs sannhet

Både i utdraget fra «Erasmus Montanus», skrevet av Ludvig Holberg i 1731, og i informasjonskampanjen fra 2021 «Falske nyheter ser ofte ut som ekte nyheter», utgitt av Medietilsynet, kan vi lese om informasjon og kunnskap. Tekstene er fra ulike tider, men har likheter når det gjelder synet på sannhet.

Ludvig Holbergs forfatterskap kan kulturhistorisk sett knyttes til opplysningstiden, hvor tanker om menneskets kunnskap og fornuft preget samfunnet. Opplysningstiden kan sees på som tiden da man *skrur på lyset*. Det oppstår tanker om at mennesket er modent og verdig til å styre seg selv, og man får en oppvurdering av fornuften. Gud har gitt oss fornuften, mente mange, og derfor er det vår plikt å bruke den. Holberg var i stor grad preget av denne tankegangen og mente at alle burde tenke selv, tenke kritisk og tenke nytt. Kunnskapen ble et ideal, og ble sett på som nødvendig for at mennesket skulle klare å styre seg selv.

I løpet av 1600- og 1700-tallet vokste byene i Europa kraftig. Borgerskapet krevde mer makt og ble etter hvert den dominerende samfunnsklassen, med tanke på økonomisk makt. Denne fremveksten gjorde det lettere for vanlige borgere å ta del i den nye kunnskapen som utviklet seg. Boktrykkerkunstens introduksjon i Norge, i 1643, ledet etter hvert til landets første aviser. Bøker ble også lettere tilgjengelige gjennom åpningen av offentlig bibliotek. Sensuren stod derimot fortsatt sterkt, og allegorier ble vanlig blant diktere på denne tiden. Holbergs «Niels Klims» er et eksempel på en allegori som indirekte kritiserer samfunnet ved å late som at det er et eventyr.

I utdraget fra komedien «Erasmus Montanus» møter vi Erasmus som har studert i København. Han er nå på besøk i hjembygda si, og utdraget tar for seg en dialog mellom Erasmus og Jesper, en mann fra bygda. Erasmus har lært mye i København, men har også blitt arrogant og særdeles *fin på det*. Han kaller seg Erasmus Montanus istedenfor Rasmus Berg, som er hans egentlige navn. Jesper spør Erasmus om råd og kunnskap. «Er det sant at man i storbyen påstår at jorda er rund?» og «Hvor mange stjerner skal det til for å skape en måne?». Erasmus forteller sannheten og sier at «jorden er så stor at man ikke kan merke dens rundhet». Jesper er derimot ikke mottagelig og ler høyt av Erasmus sine svar. Det kan virke

som at han kun er ute etter å få bekreftet det han selv vet. På mange måter ser det ut til at utdraget latterliggjør de uvitende og de som bare aksepterer de sannhetene som passer med det de har lært fra før. På den andre siden ser vi at Holberg også gjør litt narr av den kunnskapsrike Erasmus. Kunnskap er bra, men det gir deg ikke grunn til å tro at du er bedre enn andre. Man kan kanskje se det slik at Holberg ønsker å poengtere viktigheten av å fremme kunnskap og opplysning, men at kunnskap heller ikke er nok i seg selv. Den er nytteløs dersom man ikke er i stand til å være klok og samtidig bruke fornuften sin i møte med andre mennesker.

Sakprosa teksten «Falske nyheter ser ofte ut som ekte nyheter» ble publisert i 2021 og må sees i sammenheng med dagens kultur og samfunn. Vi lever i en tid hvor trykkefrihet og ytringsfrihet blir ansett som en del av våre naturgitte menneskerettigheter, og har et sterkt vern i både nasjonale og overnasjonale lovverk. Globalisering og utviklingen av ny teknologi har ikke bare ført land og kulturer nærmere hverandre, men har også gjort det mulig for nærmest alle og enhver å ytre sine meninger. Noe som kan gjøres på internett via sosiale medier, blogger eller nyhetskanaler. Informasjon deles hyppig og på tvers av landegrensener. Sensurering er dermed en vanskelig oppgave for nasjonale myndigheter, og er i stor grad overlatt til hver enkelt leser. Dagens *Google-generasjon* må med andre ord være kildekritiske for å kunne skille mellom troverdige kilder og såkalte *fake news*.

Informasjonskampanjen fra Medietilsynet ønsker å gi leseren råd om hvordan vi kan avdekke falske nyheter. Overskriften «Falske nyheter ser ofte ut som ekte nyheter» indikerer at opplysning ikke nødvendigvis er sannhet. Lokkende overskrifter med oppsiktsvekkende innhold er skapt for å «få mange klikk». De ber oss stoppe, tenke og sjekke kildene våre. Når verden er fylt av informasjon på alle kanter er det viktig å være kildekritisk slik at vi fremmer kunnskap. Sannhet blir sett på som noe bra i kampanjen, men noe som kan være vanskelig å finne. De trekker frem at falske nyheter kan kamufleres under nettadresser, eller et grafisk utseende, som likner kjente nyhetskilder. De ber oss være kritiske til alt vi ser og leser:

«Eit bilde kan også lyve. Falske, nyheitsliknande saker bruker ofte bilde som er tatt ut av sin samanheng. Moderne teknologi gjer det også enkelt å produsere falske video- og lydopptak, ofte kalla deepfakes.»

I kampanjen snakkes det i hovedsak kun om ulike måter man kan risikere å bli lurt på. Slik sett kan kampanjen påvirke leseren, og muligens gi et inntrykk av at nesten alle nyheter er falske nyheter. Deres egen argumentasjon om at «Prøver saka å påverke deg? Ei sak har som regel fleire sider. Du bør difor vere kritisk om berre ein part slepp til.» kan dermed brukes mot dem. Kanskje er det likevel en god ting? At Medietilsynet skaper rom for kildekritikk i sin egen kampanje, hvor hovedhensikten faktisk *er* å fremme kildekritikk? Det er nok urimelig å anta at enhver leser skal kunne klare å skille alle falske nyheter fra de korrekte, kun etter å ha lest informasjonskampanjen. Kampanjen kan imidlertid være med på å øke bevisstgjøringen rundt falske nyheter.

Avslutningsvis kan man si at begge tekstene har et positivt syn på kunnskap, og at de ønsker å fremme sannhet i en verden fylt med usannheter. Holberg presenterer budskapet på en humoristisk måte i sin komedie og Medietilsynet på en mer saklig og informativ måte i sin kampanje. De to tekstene er skrevet til ulike tider, men kildekritikk er like viktig i dag som under opplysningstiden på 1700-tallet. Vi kan le av Jespers utsagn om at jorden er flat, men kanskje er det også litt til ettertanke? For kanskje er det slik at enkelte av dagens åpenbare sannheter, vil vi kunne se tilbake på, og le av? Hvilke sannheter det gjelder er det bare fremtiden, og kanskje litt kildekritikk, som vil vise.

Kilder

Holberg, Ludvig. *Erasmus Montanus*. Utgitt første gang 1731. Trondheim: Papir forlag, 2022. Til norsk ved Frode Alexander Brøndbo.

Kierulf, Anine; Gisle, Jon: *ytringsfrihet* i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 23. mai 2022 fra <https://snl.no/ytringsfrihet>

Medietilsynet: «Falske nyheter ser ofte ut som ekte nyheter». Plakat fra kampanjen Stopp. Tenk. Sjekk. Slik avslører du desinformasjon og falske nyheter | Medietilsynet Nedlasting 26.01.2022

Rannem, Øyvind; Borgersen, Odd; Kalleklev, Katrine: boktrykkerkunst i *Store norske leksikon* på snl.no. Hentet 23. mai 2022 fra <https://snl.no/boktrykkerkunst>